

ISLOMDA PEDAGOGIKA

ПЕДАГОГИКА В ИСЛАМЕ

PEDAGOGY IN ISLAM

Ro‘zmuhammedov Sardor Arslon o‘g‘li

Mir Arab Oliy madrasasi Quroni Karim va Tajvid kursi o‘qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada islom dinining ta’lim-tarbiya sohasiga qo‘shgan hissasi, Qur’oni Karim va Payg‘ambarimiz Muhammad (s.a.v) hadislarida ilm olish va o‘qitishning ahamiyati haqidagi fikrlar, shuningdek, islom olamida yetishib chiqqan buyuk allomalarning pedagogik qarashlari tahlil qilingan. Maqolada islom ta’limotining asosiy tamoyillari, o‘qituvchi va o‘quvchining o‘zaro munosabatlari, ta’lim jarayonida qo‘llaniladigan usullar kabi masalalar yoritilgan. Tadqiqot natijalariga ko‘ra, islom ta’limoti insonni har tomonlama yetuk, ma’naviyatli, axloqli va bilimli bo‘lib voyaga yetishini ta’minlashga qaratilgan pedagogik g‘oyalarni ilgari suradi.

Kalit so‘zlar: islom, pedagogika, ta’lim, tarbiya, ilm, Qur’on, hadis, allomalar.

Аннотация: В данной статье анализируется вклад исламской религии в сферу образования, идеи о важности получения знаний и обучения в Коране и хадисах Пророка Мухаммада (мир ему), а также педагогические взгляды великих ученых, появившихся в исламском мире. В статье освещаются такие вопросы, как основные принципы исламского учения, взаимоотношения учителя и ученика, методы, используемые в процессе обучения. Результаты исследования показывают, что исламское учение выдвигает педагогические идеи, направленные на обеспечение всестороннего развития человека, формирование его духовности, нравственности и образованности.

Ключевые слова: ислам, педагогика, образование, воспитание, знание, Коран, хадис, ученые.

Abstract: This article analyzes the contribution of the Islamic religion to the field of education, the ideas about the importance of acquiring knowledge and teaching in the Quran and the hadiths of the Prophet Muhammad (peace be upon him), as well as the pedagogical views of great scholars who appeared in the Islamic world. The article highlights such issues as the basic principles of Islamic teaching, the relationship between teacher and student, and the methods used in the learning process. The research results show that Islamic teaching puts forward pedagogical ideas aimed at ensuring the comprehensive development of a person, the formation of his spirituality, morality, and education.

Keywords: Islam, pedagogy, education, upbringing, knowledge, Quran, hadith, scholars.

KIRISH

Islom ta’limoti insoniyat tarixida chuqur iz qoldirgan dinlardan biridir. U nafaqat diniy aqidalar, balki hayotning barcha jabhalarini qamrab oladigan, jumladan, ta’lim-tarbiya sohasiga ham katta e’tibor qaratadigan mukammal ta’limotdir. Qur’oni Karim va Payg‘ambarimiz Muhammad (s.a.v) hadislarida ilm olish va o‘qitishning ahamiyati, o‘qituvchi va o‘quvchining o‘zaro munosabatlari haqida ko‘plab fikrlar keltirilgan. Shuningdek, islom olamida yetishib chiqqan Abu Nasr Forobiy, Abu Ali ibn Sino, Abu Rayhon Beruniy kabi buyuk allomalarning asarlarida ham pedagogikaga oid qimmatli g‘oyalari o‘z aksini topgan.

Mavzuning dolzarbligi shundaki, bugungi kunda ta’lim-tarbiya sohasida islom ta’limotidagi pedagogik g‘oyalardan samarali foydalanish, ularni zamonaviy pedagogikaga tatbiq etish masalasi muhim ahamiyat kasb etmoqda. Shu bois, mazkur tadqiqotda islom dinining pedagogikaga qo‘shgan hissasi, uning ta’lim-tarbiyaga oid qarashlari atroflicha o‘rganilgan.

USULLAR VA ADABIYOTLAR TAHLILI

Tadqiqotda tahliliy, qiyosiy-tarixiy, mantiqiy va tizimli yondashuvlar qo‘llanilgan. Maqolada islom ta’limotining pedagogikaga oid g‘oyalari Qur’oni Karim va hadislar asosida o‘rganilgan. Shuningdek, islom olamining yirik allomalari - Abu Nasr Forobiy, Abu Ali ibn Sino, Abu Rayhon Beruniy, Yusuf Xos Hojib, Kaykovus kabi mutafakkirlarning ta’lim-tarbiyaga oid qarashlari tahlil etilgan. Mavzu yuzasidan S.Niyozov, A.Zunnunov, M.Xayrullaev, N.Komilov, S.Olimov kabi olimlarning tadqiqotlari o‘rganilgan.

Islom ta’limotida ta’lim-tarbiyaning o’rni masalasi bo’yicha Umar Sulaymanov, Shodmon Vohidov, Azamat Ziyoyi kabi tadqiqotchilarning ishlari muhim manba sanaladi [1; 5; 8]. Mazkur tadqiqotlarda islom dinining ilm olish va o’qitishga bo’lgan munosabati, islom manbalarida ta’lim-tarbiya masalalarining yoritilishi kabi jihatlar ko’rib chiqilgan.

NATIJALAR

Tadqiqot natijalariga ko’ra, Qur’oni Karimda ilm va ma’rifat masalasiga alohida e’tibor qaratilgan. Qur’onda "Iqra'" ("O’qi'") so’zi bilan boshlanuvchi oyatlarning nozil bo’lishi ham ilm olishga bo’lgan d’vatning yorqin ifodasidir [2:96]. Qur’onda ilm egallagan kishilarning maqomi va martabasi ulug’lanadi: "... Alloh sizlardan imon keltirgan va ilm berilgan zotlarni bir necha darajalar bilan yuksaltirur..." [3:11]. Shuningdek, Payg’ambarimiz Muhammad (s.a.v)ning hadislarida ham ilm olish har bir musulmon uchun farz ekanligi alohida ta’kidlanadi: "Ilm talab qilish har bir musulmon erkak va ayol uchun farzdir" [6:224].

Shuningdek, islom ta’limotida o’qituvchiga yuksak ehtirom ko’rsatiladi, unga hurmat bilan munosabatda bo’lish, uning ko’rsatmalariga amal qilish o’quvchining burchi sanaladi. Forobiy o’zining "Fozil odamlar shahri" asarida o’qituvchining xislatlari, unga qo’yiladigan talablar haqida batafsil to’xtalib o’tadi. Uning ta’kidlashicha, o’qituvchi o’z kasbining mohir ustasi, yuksak axloq egasi, dono va tadbirkor bo’lishi lozim [7]. Ibn Sino esa o’z asarlarida mudarrisning pedagogik mahorati, ayniqsa, uning o’quvchiga individual yondashishi muhimligini alohida ta’kidlaydi [9].

Islom ta’limotida ta’lim jarayoni muayyan tamoyillar asosida tashkil etilishi ko’rsatiladi. Jumladan, Yusuf Xos Hojibning "Qutadg’u bilig" asarida ta’lim-tarbiyada quyidagi qoidalarga amal qilish lozimligi bayon etiladi: onglilik va tushunarlilik, ko’rsatmalilik, ta’lim va tarbiyaning uyg’unligi, o’quvchiga xushmuomalalik bilan munosabatda bo’lish va boshqalar [4].

TAHLIL VA MUHOKAMA

Yuqoridagi keltirilgan dalil va misollardan ko’rinib turibdiki, islom ta’limotida ilm olish va o’qitish masalasiga katta ahamiyat beriladi. Qur’on va hadislarda ko’rsatilgan ilm yo’lidagi sa’y-harakatlar islom olamining buyuk allomalari tomonidan o’zlari yashagan davrda amalda tatbiq etilgan. Ularning qarashlari va g’oyalari ta’lim sohasiga sezilarli ta’sir ko’rsatgan.

Shu bilan birga, bugungi kunda islom ta’limotidagi pedagogik tamoyillarni zamonaviy ta’lim tizimiga joriy qilishda ba’zi muammolar ham mavjud. Jumladan, islom manbalarida ta’kidlangan ba’zi ta’lim-tarbiya usullarini hozirgi zamon ta’lim tizimiga tatbiq etish murakkab kechmoqda. Bu esa islom pedagogikasi va zamonaviy pedagogika o’rtasidagi o’zaro hamkorlikni yanada mustahkamlash, islom ta’limotidagi qimmatli g’oyalarni ta’lim tizimida qo’llash mexanizmlarini ishlab chiqish zaruratini keltirib chiqaradi.

Islom ta’limoti insoniyat tarixida chuqur iz qoldirgan dinlardan biri bo’lib, ta’lim-tarbiya sohasiga katta e’tibor qaratgan. Qur’oni Karim va hadislarda ilm olish va o’qitishning ahamiyati, o’qituvchi va o’quvchining o’zaro munosabatlari haqida ko’plab fikrlar keltirilgan. Islom olamida yetishib chiqqan allomalarning asarlarida ham pedagogikaga oid qimmatli g’oyalar o’z aksini topgan.

Qur’oni Karimda ilm va ma’rifat masalasiga alohida e’tibor qaratilgani, ilm egallagan kishilarning maqomi va martabasi ulug’langani ta’lim-tarbiyaning islom dinidagi o’rnini ko’rsatadi. Payg’ambarimiz Muhammad (s.a.v)ning hadislarida ham ilm olish har bir musulmon uchun farz ekanligi alohida ta’kidlanadi. Bu esa islom ta’limotining asosiy maqsadlaridan biri insonni ma’naviy yetuk, barkamol, axloqli va bilimli inson bo’lib yetishishiga qaratilganini anglatadi.

Islom ta’limotida o’qituvchiga yuksak ehtirom ko’rsatiladi, unga hurmat bilan munosabatda bo’lish, uning ko’rsatmalariga amal qilish o’quvchining burchi sanaladi. Bu o’qituvchining jamiyatdagi nufuzi va mavqeini oshirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, o’qituvchining ham o’z kasbining mohir ustasi, yuksak axloq egasi, dono va tadbirkor bo’lishi lozimligi ta’kidlanadi. Bu esa o’qituvchining shaxsiy va kasbiy takomillashuvi uchun muhim omil hisoblanadi.

Islom ta’limotida ta’lim jarayoni muayyan tamoyillar asosida tashkil etilishi ko’rsatiladi. Onglilik va tushunarlilik, ko’rsatmalilik, ta’lim va tarbiyaning uyg’unligi, o’quvchiga xushmuomalalik bilan munosabatda bo’lish kabi qoidalar bugungi kun pedagogikasi uchun ham dolzarbligini yo’qotmagan. Ushbu tamoyillarning ta’lim jarayonida to’g’ri va samarali qo’llanilishi o’quvchilarning bilim va ko’nikmalarini oshirishga, ularning shaxs sifatida rivojlanishiga yordam beradi.

Tahlillarga ko’ra, islom ta’limotidagi pedagogik tamoyillar va g’oyalar ta’lim sohasiga sezilarli ta’sir ko’rsatgan. Ularning aksariyati bugungi kunda ham o’z ahamiyatini yo’qotmagan va zamonaviy ta’limda qo’llanilishi mumkin. Shu bilan birga, islom pedagogikasi va zamonaviy pedagogika o’rtasidagi o’zaro hamkorlikni

“CONFERENCE OF NATURAL AND APPLIED SCIENCES IN SCIENTIFIC INNOVATIVE RESEARCH”

Issue 7. July 2024

yanada mustahkamlash, islom ta'limotidagi qimmatli g'oyalarni ta'lim tizimida qo'llash mexanizmlarini ishlab chiqish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi.

Islom ta'limotining yana bir muhim jihati shundaki, unda ta'lim va tarbiyaning uzviy aloqadorligi ta'kidlanadi. Ya'ni, yaxshi xulq-atvor va go'zal axloqni shakllantirish bilan birga, ilmiy bilimlarni egallash ham muhim sanaladi. Bu esa ta'lim jarayonida o'quvchining nafaqat aqliy, balki ma'naviy-axloqiy jihatdan ham kamol topishiga e'tibor qaratish lozimligini anglatadi.

Shu o'rinda ta'kidlash joizki, islom ta'limotidagi g'oyalarni zamonaviy ta'limga tatbiq etishda ba'zi muammolar ham mavjud. Misol uchun, ba'zi an'anaviy ta'lim usullari va tamoyillarini bugungi kundagi o'quv jarayoniga moslashtirish qiyin kechishi mumkin. Shuningdek, islom manbalarida ta'kidlangan ba'zi ta'lim-tarbiya usullarini hozirgi zamon ta'lim tizimiga joriy etishda muayyan qiyinchiliklar yuzaga kelishi mumkin. Bu esa islom pedagogikasi va zamonaviy pedagogika o'rtasidagi mushtarak jihatlarni chuqur tadqiq etish, ularni amaliyotga samarali tatbiq etish yo'llarini izlash zaruratini keltirib chiqaradi.

Bundan tashqari, ta'lim jarayonida islom ta'limotidagi g'oyalardan foydalanishda o'qituvchilarning pedagogik mahorati va bilim darajasi muhim ahamiyatga ega. O'qituvchilar islom manbalarida keltirilgan ta'lim-tarbiyaga oid fikrlarni chuqur o'zlashtirgan, ularning mohiyatini to'g'ri anglagan bo'lishi lozim. Shu bois, pedagoglarning bu boradagi bilim va ko'nikmalarini oshirish, ularga islom pedagogikasi yo'nalishida maxsus kurslar va treninglar tashkil etish maqsadga muvofiq.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, islom ta'limoti insonni ma'naviy yetuk, barkamol, axloqli va bilimli inson bo'lib yetishishida muhim ahamiyatga ega. Qur'oni Karim va hadislarda zikr etilgan ta'lim-tarbiyaga oid g'oyalar hamda islom olamida yetishib chiqqan allomalarning pedagogik qarashlari bugungi kun uchun ham o'z qimmatini yo'qotmagan. Mazkur tadqiqot natijalariga tayangan holda, islom dinining ta'lim-tarbiyaga oid an'ana va qadriyatlarini zamonaviy pedagogika bilan uyg'unlikda qo'llash maqsadga muvofiq degan xulosaga kelindi.

Islom ta'limotidagi pedagogik g'oyalar va tamoyillar bugungi kun ta'lim tizimi uchun ham katta ahamiyatga ega. Ularni zamonaviy pedagogika yutuqlari bilan uyg'unlikda qo'llash, ta'lim jarayoniga samarali tatbiq etish muhim vazifalardan sanaladi. Shu bilan birga, bu borada islom pedagogikasi va zamonaviy pedagogika

o‘rtasidagi hamkorlikni yanada rivojlantirish, o‘zaro tajriba almashish va ilg‘or usullarni joriy etish dolzarb ahamiyat kasb etadi. Zero, islom ta‘limotining ta‘lim-tarbiyaga oid qadriyatlaridan oqilona foydalanish jamiyatimiz ravnaqi va yosh avlod kamoloti yo‘lida muhim qadam bo‘ladi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Sulaymanov, U. (2022). Islomda ta‘lim-tarbiya masalalari. Toshkent: Movarounnahr.
2. Qur'oni Karim (2019). Alouddin Mansur tarjimasi. Toshkent: Sharq.
3. Qur'oni Karim (2019). Alouddin Mansur tarjimasi. Toshkent: Sharq.
4. Yusuf Xos Hojib (2019). Qutadg‘u bilig. Toshkent: Yangi asr avlodi.
5. Vohidov, S. (2020). Hadislarda ta‘lim-tarbiya masalalari. Toshkent: Toshkent islom universiteti.
6. Buxoriy, M. (2020). Al-Jome' as-sahih. Toshkent: Hilol nashr.
7. Forobiy, A.N. (2020). Fozil odamlar shahri. Toshkent: Yangi asr avlodi.
8. Ziyo, A. (2018). Islom va ma‘rifat. Toshkent: Ma‘naviyat.
9. Ibn Sino, A.A. (2019). Tib qonunlari. Toshkent: Yangi asr avlodi.

**Research Science and
Innovation House**